

Boris Hajdinjak

Kar je videl sv. Hieronim iz Stridona

What St. Jerome of Stridon Saw

Leta 2019 je revija *Edinost in dialog* s podporo raziskovalnega programa ARRS *Judovsko-krščanski viri in razsežnosti pravičnosti P6-0262(A)* povabila *Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor* k sodelovanju pri obeležitvi 55. obletnice objave izjave 2. vatikanskega koncila z naslovom *Nostra aetate*, ki od leta 1965 omogoča sistematični dialog med Katoliško cerkvijo in judovstvom. Glavni dogodek te pomembne obletnice pri nas bi moral biti mednarodni znanstveni simpozij z naslovom *Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga*. Prvotno enodnevni simpozij smo zaradi izjemnega odziva referentov razširili v dvodnevne in zanj določili datum izvedbe 3. in 4. november 2020. Zaradi vsem dobro znanih razmer smo morali izvedbo simpozija prestaviti na 20. in 21. april 2021. Že od začetka je predvidena tudi objava referatov kot znanstvenih člankov v reviji *Edinost in dialog*. Kljub temu da simpozij še ni bil opravljen, v tej številki revije *Edinost in dialog* objavljamo prvih petnajst prispevkov izpod peresa sedemnajstih avtorjev: enajstih iz Slovenije, dveh iz Hrvaške ter po enega iz Avstrije, Češke, Nemčije in Vatikana.

Ne glede na sodobnost izjave *Nostra aetate* se mi zdi, da je treba ob razmisleku o položaju kristjanov v današnji Sloveniji poseči mnogo dlje v preteklost. Zdi se mi, da je položaj kristjanov v današnji Sloveniji mogoče primerjati s položajem kristjanov v mestu Rim v 4. stoletju. V začetku tega stoletja, leta 313, je cesar Konstantin I. Veliki († 337) z milanskim ediktom priznal krščanstvo za eno izmed verstev rimske države. Krščanstvo, še malo predtem, v času cesarja Dioklecijana († 311/12), krvavo preganjana

manjšinska vera, je čez noč postalo vera, sprejemljiva celo za vladarja. Konstantin je sicer krst sprejel šele na smrtni postelji, pa še takrat v nepravoverni arijanski obliki. A to ni bila edina izbira, ki so jo imeli Konstantinovi sodobniki. Starodavni poganski kult, nikakor ne samo grško-rimski, pač pa tudi keltski, ilirski, iberski, trakijski, germanski, misterijska verstva, mnoga vzhodna verstva, od perzijskega izključno na moške omejenega mitraizma do egipčanske Izide, in ne nazadnje izključno monoteistični judaizem, iz katerega je izšlo krščanstvo, so imeli večje ali manjše število vernikov. Ti so bili bolj ali manj vidni in vplivni ter posledično bolj ali manj privlačni za nove vernike. Ni pa bila vera edina duhovna ponudba, ki bi jo lahko srečali na ulicah Rima v 4. stoletju: za izobražene so bile na voljo različne filozofske šole. Te so se zelo trudile za čim večje število učencev, ki so plačevali učene razlagalce življenja. Večina, tudi najbolj izobraženi, kaj šele tisti, ki to sploh niso bili, pa je sprejemala in seveda plačevala bolj prozaične oblike duhovne utehe: vraževerje vseh oblik in namenov, zdravilstvo in vrače za vse bolezni in tegobe ter ne nazadnje mnoge napovedovalce prihodnosti, od na videz učenih astrologov do preprostih uličnih razlagalk črt na dlani. Na ulicah je bilo poskrbljeno tudi za osnovne telesne potrebe: hrana in pijača nista bili na razpolago samo v tavernah, pač pa tudi dobesedno na ulici. Ni ga bilo kraja, kjer si človek ne bi mogel potešiti lakote ali žeje. Ker pa je bilo ponudnikov veliko, je vsak svojo hrano in pijačo poskušal prikazati čim bolj vabljivo. Saj vemo, da naprej jedo in pijejo oči. Tudi zabave ni manjkalo: dragi spektakli v Koloseju z vrhunskimi športniki ali ulični pripovedovalci zgodb, ki pa so se še vedno imeli za umetnike, so skrbeli, da ljudem ni bilo dolgčas. In slednjič: ponudba čutnih užitkov je bila pestrejša kot kdaj prej. Ni je bilo spolne prakse, ki je za primerno vsoto ne bi bilo mogoče poskusiti ali pa vsaj pogledati.

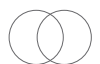
Ves ta prej nikoli videni babilon idej, praks in resnic se je odražal tudi v politiki: od cesarja Julijana Odpadnika († 363), ki je zapustil krščanstvo in je načrtoval obnovev Templja, do Teodozija I. Velikega († 395), ki je leta 391 uzakonil krščanstvo kot vero rimske države, a ni prepovedal judovstva, je minil čas samo ene generacije. Veliki preizkuševalec in pričevalec tega obdobja je sv. Hieronim iz Stridona († 419/20), ki je kot mladenič prvič bival v Rimu v šestdesetih letih 4. stoletja in šele tu postal kristjan. Njegovo življenje je zanimivo ne le zaradi morebitnega porekla z območja današnje Slovenije, temveč tudi zaradi njegovega prevoda *Svetega pisma*, ki bo z imenom *Vulgata* ostal nič manj kot tisočletje dolg najpomembnejši prevod

Knjige knjig. Prav ob izdaji te številke revije *Edinost in dialog* velja spomniti, da njegovega prevoda ne bi bilo brez učenja od judovskih učenjakov. V primerjavi z deli cerkvenih učiteljev skromen, a glede na današnji čas gotovo pomemben prispevek k tej dolgi tradiciji dialoga med judovstvom in krščanstvom predstavljajo prispevki v tej številki revije *Edinost in dialog*.

Prvi je članek arhitekta Leona Debevca, ki je raziskal prostorske podobe v starozaveznih zapisih o obrednih dejanjih očakov Abrahama, Izaka in Jakoba ter ugotovil njihov pomen za razumevanje krščanskega sakralnega prostora. Teolog in biblicist Matjaž Celarc je prikazal, kako je evangelist Luka uporabljal judovske spise, še posebej pa starozaveznega preroka Izaija, da je pokazal, da sprejemanje tradicije ne onemogoča sprejemanja novih stvari. Iz novozaveznega časa izhaja tudi teolog Marko Jovanović iz Regensburga, ki je prikazal, kako je nemški teolog in biblicist Franz Mušner (1916–2016) interpretiral Jakobovo pismo, torej pismo domnevnega Jezusovega polbrata, kot judovsko in krščansko ter s to interpretacijo postal eden izmed glavnih protagonistov judovsko-krščanskega dialoga po drugi svetovni vojni oz. holokavstu. Teolog in biblicist Petr Mareček iz Olomouca je z analizo stavka Jak 4,5 pokazal, kaj pomeni srečati se s t. i. *crux interpretum* (mestom, ki ga je zelo težko interpretirati), saj je ugotovil, da je drugi del tega stavka morda prevzet iz neohranjenega judovskega besedila, še bolj verjetno pa je, da je Jakob ta del sestavil iz starozavezne ideje o Izraelcih kot izvoljenem ljudstvu in tako nevesti svojega Boga. Sklop prispevkov o bibličnem času zaključuje biblicist Maksimilijan Matjaž s prispevkom o novem pogledu na Pavla, ki ga je močneje postavil v kontekst judovstva njegovega časa, kar se vidi skozi njegovo analizo odlomkov iz Pisma Galačanom, ter ga kot takega naredil za izziv tudi za sodobne odnose med Judi in kristjani.

V čas pozne antike spada prispevek teologa Jana Dominika Bogataja ter klasičnega filologa in teologa Mirana Špeliča o odnosu med krščansko in judovsko skupnostjo v Akvileji skozi dela tamkajšnjih škofov Fortunacijana (ok. † 369), katerega glavno delo je bilo odkrito nedavno, leta 2012, in sv. Kromacija († 408), katerega številna dela so bila odkrita leta 1959, torej tudi ne prav zelo daleč v preteklosti. Prispevek sociologa, antropologa in zgodovinarja Klemna Jelinčiča Boeta o srednjeveški judovski skupnosti v Mariboru, najpomembnejši v tem obdobju na območju današnje Slovenije, je edini posvečen srednjeveškemu obdobju.

Literarna zgodovinarica in religiologinja Irena Avsenik Nabergoj je v svojem prispevku analizirala podobo »hudih« in »hudobnih« Judov v izročilu slovenskih folklornih molitev »Marijine sanje« ter ugotovila ne samo do zdaj spregledano pogostost tega motiva, temveč spregledanost tega motiva nasploh. Slovenistka Nina Ditmajer je v slovenskih nabožnih pesmaricah od 17. stoletja naprej poiskala starozavezne predpodobe Marije in podobe Judov ter pri slednjih ugotovila poudarjeno slabšalni odnos vse do konca 19. stoletja. V sklop prispevkov o odnosu Slovencev do Judov spada tudi članek teologa Marjana Turnška, ki je analiziral odnos prvega lavantinskega škofa s sedežem v Mariboru bl. Antona Martina Slomška (1800–1862) do judovstva in ugotovil, da je praktično »prehitel« drugi vatikanski koncil, saj se njegov pogled ujema z idejami izjave *Nostra aetate*.

Hermenevtiko dialoga v delih nemškega Juda in filozofa Hermanna Cohena (1842–1918), njegovega učenca – prav tako nemškega Juda in filozofa Franza Rosenzweiga (1886–1929) ter prijatelja slednjega, avstrijskega Juda in filozofa Martina Bubra (1878–1965), je raziskal teolog, biblicist in religiolog Jože Krašovec ter ugotovil specifično vsakega od njih in možnosti dialoga med Judi in kristjani, ki jih s svojimi deli omogočajo. Še v čas pred drugo svetovno vojno spada prispevek teologinje Barbare Simonič, ki je preučila dialoške razsežnosti empatije v delih nemške Judinje, filozofinje in feministke sv. Edith Stein (1891–1942), ki je bila umorjena v Auschwitzu, čeprav je postala katoličanka in redovnica.

Teolog Ivan Macut iz Splita in zgodovinar Petar Macut iz Zagreba sta pripravila edini prispevek, posvečen obdobju druge svetovne vojne oz. holokavstu, in sicer o antisemitizmu v katoliškem dnevniku *Hrvatski Glas* od začetka izhajanja januarja 1941 do konca izhajanja avgusta 1941, ter s tem konkretnim primerom prikazala značilnosti ustaškega preganjanja Judov.

Teolog in biblicist Norbert Johannes Hofmann iz Vatikana, sicer od leta 2002 kot tajnik Komisije za verske odnose z judovstvom rimske kurije eden najbolj ključnih ustvarjalcev odnosa med katolištvom in judovstvom, v svojem prispevku prikaže nastanek koncilske izjave *Nostra aetate* v luči zgodovinskih okoliščin, duhovnih gibanj in novih znanstvenih dognanj po drugi svetovni vojni ter opiše njen teološki pomen, ki ga je verjetno najbolje orisal papež Janez Pavel II. s svojo izjavo o Judih kot starejših

bratih krščanstva ob zgodovinskem obisku sinagoge v Rimu leta 1986. V čas po drugem vatikanskem koncilu spada prispevek teologinje Edith Petschnigg iz Gradca, ki je prikazala judovsko-krščanski dialog v pokoncilskem obdobju v Nemčiji in Avstriji ter poudarila, da so v tem dialogu kristjani in Judje prvič v zgodovini na enaki ravni in so se pripravljene učiti drug od drugega.

Naj se na koncu ponovno vrnem v Rim v 4. stoletju. Zavedam se, da se konkretna zgodovinska situacija nikoli ne ponovi. Res pa je, da je v Rimu 4. stoletja mogoče prepoznati marsikaj danes prisotnega. Če sem natančen, moram dodati, da je bistvena razlika le v današnjih možnostih posredovanja informacij: te – žal nikakor ne samo pozitivne – so danes bolj kot kadarkoli prej obsežne, nazorne in (pre)lahko dostopne. Menim, da se bo položaj kristjanov v Sloveniji, gotovo pa tudi v večini Evrope bolj bližal letu 313 kot letu 391. In prav zato je bolj kot kdaj prej pomemben dialog med judovstvom in krščanstvom.

